

ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ, ЩО ВКАЗУЮТЬ НА ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ З БОКУ РОСІЇ

СТУПИЦЬКИЙ Максим Андрійович - аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.12

DOI: <https://doi.org/10.32782/ep.2024.4.8>

Воєнна агресія Росії відносно Української держави вийшла за рамки міжнародного права. Здійснивши напад, Росія окупувала території, вчинила злочини проти мирного населення. Росія проводить військові дії, руйнує міста, селища, інфраструктуру. Практика визначила декілька проблем, що пов'язані з фіксуванням злочинної, протиправної діяльності Росії. У статті розглядається теоретичні та практичні питання інституту доказів у кримінальному провадженні. Кримінальний процес побудовано таким чином, що істина повинна бути встановлена на підставі доказування кримінального правопорушення. Аналізуються теоретичні положення класифікацій та процесуального збирання, фіксації й оцінки фактичних даних. Визначаються теоретичні проблеми процесуального закріплення доказів після застосування російської агресії під час проведення слідчих (розшукових) дій, надаються рекомендаційні положення щодо оптимізації, швидкості, неупередженості фіксації доказів. Пропонується удосконалення кримінального процесуального законодавства.

Ключові слова: докази, доказування, слідчий, прокурор, суддя, сторона обвинувачення, сторона захисту, досудове розслідування, судовий розгляд, вирок.

Актуальність статті

Кримінальний процес забезпечує встановлення фактів, фактичних даних, відомостей про факти, на підставі яких слідчий, прокурор встановлюють обставини вчинення кримінального правопорушення, вину

підозрюваного. Суддя, колегіальний суд повинні перевірити всі докази, які були процесуально зафіксовані під час досудового розслідування. Встановлення доказів передбачає істину, яка є метою кримінального процесу. Істина ґрунтується на фактичних даних, які перевірені практикою та відповідають обставинам вчинення кримінального правопорушення.

Кримінальний процес побудовано таким чином, що істина повинна бути встановлена на підставі доказування всіх процесуальних положень кримінального правопорушення. Слідчий, прокурор, суддя не були присутні під час вчинення кримінального правопорушення, тому слідчий повинен реконструювати минуле, відновити обставини за допомогою проведення слідчих (розшукових) дій.

Загальні положення кримінального процесу передбачають забезпечення гарантій кожному учаснику. У цьому разі сторони процесу повинні дотримуватися засад (принципів) процесу, кожна процесуальна дія повинна пройти встановлену стадію на якій проходить збирання, перевірка, оцінка доказів.

Воєнна агресія Росії відносно Української держави вийшла за рамки міжнародного права. Здійснивши напад, Росія окупувала території, вчинила злочини проти мирного населення. Крім того, Росія проводить Воєнні дії на території України, постійно руйнує міста, селища за допомогою ракет.

Міжнародний кримінальний суд визнав президента Росії В. Путіна та низку військових, цивільних осіб міжнародними злочинцями та видав ордер на їх арешт, щоб припинити воєнні злочини проти людини, суспільства, держави. Слідчим було запропоновано забезпечити фіксування воєнних руйнувань, вбивств тощо. На підставі процедури та процесу слідчі підрозділи повинні зафіксувати протиправні дії військових Росії та надати докази міжнародному кримінальному суду.

Практика визначила декілька проблем, що пов'язані з фіксуванням злочинної, протиправної діяльності Росії. Першим аспектом проблеми можна визначити велику кількість руйнувань, але визначити конкретну особу підозрюваного в цьому разі складно, оскільки у вчиненні кримінального правопорушення приймає значна кількість військових Росії. Друга, більш важлива проблема, стала фіксація, процесуальне закріплення фактичних даних, але Росія, щоб не допустити фіксування, здійснює повторні ракетні удари, які руйнують докази, знищують речові докази, вбиває свідків тощо.

Метою статті є необхідність процесуального закріплення доказів під час воєнних злочинів з боку Росії, визначення проблем фіксування, встановлення обставин кримінального правопорушення, окреслення вини підозрюваних. Спеціальні положення кримінального процесу побудовано таким чином, що вони діють тільки на підставі норм міжнародного права, законності та засад (принципів) процесу. Закон зазначає, що порушення засад процесу приводить до скасування вироку, притягнення винних до юридичної відповідальності. Україна не має права йти шляхом порушення норм міжнародного права та законодавства держави. Чинний кримінальний процесуальний закон встановив у ст. 2 КПК України, що основа процесу передбачає захист прав людини, суспільства та держави від протиправних дій, а друга юридична конструкція вказує на необхідність притягнення до кримінальної відповідальності винного таким чином, щоб усі докази вказували на досягнення істини та встановлення всіх обставин криміналь-

ного правопорушення, щоб жодна невинна особа не була притягнена до кримінальної відповідальності та засуджена.

Новизна статті заснована на проблемах практики збирання фактичних даних, їх процесуальне закріплення під час фіксації вчинення кримінальних правопорушень проти людини, суспільства, держави. Перша юридична конструкція передбачає збирання та фіксацію процесуально закріплених фактів у разі вчинення воєнних дій, що вказують на руйнування матеріальних цінностей, вбивства людей тощо. Другий аспект проблеми можна встановити на підставі знищення доказів за результатами бомбування, неможливості поновити обставини вчинення кримінального правопорушення, встановити підозрюваного, який втік з місця злочину або знаходиться за межами процесуального законодавства України.

Розглядаючи практичні проблеми збирання, фіксації, оцінки доказів, визначаючи прогалини інших учасників кримінального провадження з точки зору прогалин, які мають місце під час застосування норм чинного юридичного законодавства України, надаються шляхи їх подальшого удосконалення.

Теоретичні та практичні положення діяльності органів досудового розслідування, слідчого, прокурора залежать від виконання функції вирішення матеріалів кримінального провадження та акцентує увагу на конкретних напрямках роботи, удосконалення механізму правового регулювання під час воєнного стану в Україні.

Загальна теорія кримінального процесу включає до себе теорію доказів та доказування обставин, які підлягають встановленню під час досудового розслідування та судового розгляду відносно підозрюваного, обвинуваченого, який вчинив кримінальне правопорушення.

Основні теоретичні розробки доказів були покладені в кримінальному процесуальному законодавстві Франції 1805-1810 року, яке поклало початок розвитку класичної правової системи, романо-німецької сім'ї.

Кримінальний процес України охопив усі новаторські ідеї процесу континентальної Європи. Побудова процесу ґрунтується на засадах (принципах) змагальності, забезпечення гарантій участі сторін, учасників процесу щодо встановлення вини підозрюваного, обвинуваченого.

Не можна перерахувати всіх вчених, які не звертали своєї уваги на побудову доказів, процедуру доказування на стадіях процесу. Українські вчені надали теоретичне визначення доказів, розробили механізм проведення слідчих (розшукових) дій, встановили елементи повідомлення про підозру та запропонували визначення судових доказів. Сутність теоретичних викладів було опубліковано в монографіях, наукових публікаціях, пройшло апробацію під час конференцій, круглих столів, дискусій.

Серед учених, які поклали основи доказів, необхідно визначити Ю.П. Аленін, В.В. Вапнярчук, Ю.М. Грошевой, І.В. Гловюк, В.І. Галаган, І.В. Басиста, Ж.В. Удовенко, О.В. Капліна, В.Т. Нор, С.М. Стахівський, В.М. Стратонов, В.М. Тертишник, В.М. Хотинець, О.Г. Шило, Л.Д. Удалова та ін. [1; 2; 3; 4; 5; 6; 9; 11; 13; 12; 1517; 18].

Ретроспективний аналіз теорії доказів надає підстави для визначення трьох основних юридичних конструкцій.

Перша концепція, яка розроблена В.В. Вапнярчуком, А.Я. Дубинським, Н.В. Сибільовою, М.М. Михеєнко, В.П. Шибіко, С.М. Стахівським та ін., включає до себе елементи збирання, фіксації, формування, оцінки доказів. Автори запропонували теоретичні положення допустимості, належності, недопустимості доказів [2; 10; 13; 12].

Друга наукова концепція, що була запропонована І.В. Басиста, В.І. Галаган, Ж.В. Удовенко, В.М. Тертишником, С.Л. Савицькою, Л.Д. Удаловою та ін., визначає «змагальну парадигму доказування істини» [6; 15; 18].

В.М. Стратонов запропонував методологію теорія пізнання доказів [14].

Правова сутність наукових положень основана на встановленні істини. Під час судового розгляду суддя формулює докази на підставі показань учасників кримінального провадження; речових доказів; докумен-

тів; висновку експерта тощо. Оцінка доказів проводиться відповідно до загальних правил пізнання.

В.П. Гмирко запропонував теорію доказування на підставі пізнавальна практичної та логіко-психологічної діяльності, яка побудована на теоретичних елементах загальної теорії кримінального процесу. Доведено, що доказування у кримінальному провадженні не можна зводити тільки до пізнання тому, що досудове розслідування та судовий розгляд є регламентованою процесуальною діяльністю [5].

В.С. Гнатенко, А.В. Заклюка та ін., розглядаючи предмет та межі доказування визначають, що вони є взаємозалежними правовими категоріями, які не можуть розглядатися окремо один від одного. У гносеологічному аспекті допустимі, належні та достовірні докази складають основу процесуального змісту про їх достатність. Автори запропонували визначити межі предмета доказування на підставі встановлення фактичних даних кримінального правопорушення, а також визначення допустимості, достатності, належності або недопустимості доказів [7, с. 12; 8, с. 14].

Ці теоретичні положення необхідні для визначення механізму доказування кримінального правопорушення в разі недостатності доказів, які знищує Росія, щоб уникнути кримінальної відповідальності. Крім того, слідчий, прокурор, експерт повинні прийняти засоби для визначення елементів непрямих доказів, що підтверджуються обставинами кримінального правопорушення.

Складність визначення реальних фактів за допомогою фіксації язика та письмового визначення факту в протоколі проведення слідчої (розшукової) дії на відміну від достовірності, яка заснована на досвіді життєдіяльності, практичних навиків, знань, що існують об'єктивно є підставою для визначення непрямих доказів.

Ст. 84 КПК України визначає, що докази є факт вчинення кримінального правопорушення, однак не можна визначити факт як доказ, оскільки доказами є фактичні дані, які процесуально закріплені слідчим, прокурором під час проведення слідчих (роз-

шукових) дій. Крім того, не можна вважати доказами достовірні знання, тому що достовірність повинна бути доказана, а засоби, які слідчий застосовує під час фіксації доказів, є докази.

Важливе значення має джерело доказів, тому що, якщо воно невідомо, не можна фіксувати як доказ. З цього приводу не відповідає диспозиція ст. 97 КПК України, а саме показання з чужих слів. Для визначення об'єктивності фактичних даних, які можна отримати під час проведення досудового розслідування необхідно визначити всі докази в сукупності. Прямі та непрямі докази поєднані в єдиному визначенні будуть мати встановлений факт вчинення кримінального правопорушення.

Виклад загального матеріалу

Для визначення механізму фіксації доказів у кримінальному процесі на стадії досудового розслідування та усунення проблем, що виникають у разі знищення доказів з боку Росії під час агресії відносно України, необхідно виходити з прямих, непрямих, проміжних та логічних доказів.

Перша конструкція включає до себе визначення фактичних даних, відомостей про факти та встановити елементи кримінального правопорушення. Слідчий, прокурор повинні забезпечити збирання доказів таким чином, щоб під час судового розгляду суддя, колегіальний суд, розглядаючи матеріали кримінальної справи, могли вирішити питання про доказовість обставин вчинення кримінального правопорушення на підставі прямих та непрямих доказів. Суддя повинен оцінити докази на підставі сукупності всіх фактичних даних, прийти до висновку про їх обвинувальний або виправдувальний зміст. Кожний проміжний факт повинен бути встановлений на підставі сукупності доказів.

Друга конструкція повинна бути побудована на підставі механізму збирання фактичних даних, їх фіксації. Першою слідчою (розшуковою) дією є огляд місця події. Він проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення. Цю слідчу (розшукову) дію проводить слідчий, прокурор.

Вважаючи, що огляд місцевості руйнування, що сталося після ракетного, артилерійського або іншого удару необхідно проводити як можна швидше, оскільки практика знає багато прикладів, коли слідчий, виїхавши на місце події та починаючи огляд, вдруге почув ракетний удар, який знищив докази першої атаки агресора. Тому необхідно бути обережним під час огляду, оскільки агресор закидає місце огляду мінами, що є вкрай небезпечно.

Швидкість огляду місця події необхідно проводити за допомогою відеозйомки. Як правило, для огляду необхідно залучити спеціаліста. Якщо на місці події є потерпілий та труп, огляд повинен проводити судово-медичний експерт.

Практика процесуальної діяльності органів кримінальної юстиції має досвід проведення слідчих (розшукових) дій, за допомогою яких встановлюються обставини вчинення кримінального правопорушення. Одним з таких видів є виїзд на місце події слідчо-оперативної групи, яка формується в кожному підрозділі поліції. Склад групи передбачає слідчого, який є керівником групи, спеціаліста, що має технічні прилади для проведення заміру, відеозйомки, як правило, це співробітник управління експертної служби. В особових випадках запрошується судово-медичний експерт. Оперативні підрозділи включаються в склад групи для проведення опитування свідків, пошуку речових доказів та здійснюють допомогу слідчому.

У разі складності, актуальності вчинення кримінального правопорушення на місці події повинен бути присутній прокурор, який здійснює прокурорський нагляд у формі процесуального керівництва, надає допомогу слідчому при складанні протоколу огляду.

Слідчий повинен виявити речові докази, які оглянути та включити їх у протокол. Спеціаліст повинен зафіксувати всі деталі речових доказів, допомогти слідчому запакувати їх, приклеїти бирку, на якій вказати місце, дату та основні деталі речового доказу, що запакується.

Якщо на відеореєстраторах, або відеореєстраторах залишилися зображення кри-

мінального правопорушення, то слідчий повинен вилучити запис та протоколом долучити її як речовий доказ. У необхідних випадках він має повноваження направити запис, речові докази для проведення експертизи.

Практика поставила перед прокурором, слідчим питання встановлення конкретної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення на території України. Агресія Росії проводиться таким чином, що вона військовими засобами здійснює окупацію не тільки землі, а також матеріальних цінностей, знищує інфраструктуру, вбиває людей тощо. Ці протиправні дії, як правило, вчиняються громадянами Росії, які повинні предстати перед кримінальним судом.

Як свідчить статистика, притягнення громадян Росії за кримінальні злочини на території України має обмеження. Слідчий збирає доказову базу, складає повідомлення про підозру відносно конкретної особи, але вона знаходиться за межами України.

Важливо звернути увагу на збирання непрямих доказів, які мають основу для притягнення Росії до кримінальної відповідальності. Слідчі підрозділи мають досвід збирання цих фактів.

Можна надати приклад з застосуванням Росією ракети комплексу бук, у разі збиття Малайзійського літака у 2014 році. Офіційні джерела Росії заперечували збиття цього літака, вказували, що це зробили військові України, однак фактичні дані, прямі докази викрили протиправні дії Росії та були притягнені до кримінальної відповідальності виконавці цього кримінального правопорушення. Міжнародний кримінальний суд проголосив вирок.

О.М. Толочко зазначав, що результат процесуальної діяльності слідчого, прокурора, судді завжди є оцінка доказів, які ці учасники процесу повинні встановити на підставі своїх знань, життєдіяльності, досвіду роботи, у вирок. Суддя має процесуальні повноваження щодо виключення окремих доказів з вироку, які не знайшли своє підтвердження під час судового розгляду. Вирок повинен бути проголошений на підставі сукупності всіх доказів [16, с. 22].

Висновок ґрунтується на базових визначеннях чинного кримінального процесуального законодавства. Основні положення доказів встановлені таким чином, що слідчий, прокурор, суддя, колегіальний суд, сторона захисту повинні оцінити всі фактичні, які перевірені під час судового розгляду, підтверджені всіма учасниками процесу. Суддя має процесуальні повноваження щодо проголошення вироку на підставі сукупності доказів, за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному, неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись чинним процесуальним законодавством, оцінюючи кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів - з точки зору достатності та взаємозв'язку. Окремі фактичні дані, а також непрямі докази не можуть бути покладені в основу вироку.

Література

1. Алейнин Ю.П. Уголовно-процесуальний кодекс України / Ю.П. Алейнин // - Одеса. : Одисей, 2003. - 334 с.
2. Вапнярчук В.В. Теорія і практика кримінально процесуального доказування монографія / В.В. Вапнярчук/ Юрайт. 2017. - 408с.
3. Грошевой Ю. М. Кримінальний процес України: підручник / Ю. М. Грошевой, В. М. Хотенець // - Х. : Право, 2000. - 487 с.
4. Гловюк І.В. Кримінально процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України /І.В. Гловюк – Одеса: Юрид. літ. 2015. – 712с.
5. Гмирко В. П. Доказування у кримінальному процесі: діяльнісна парадигма. Теоретичний аналіз. Проблематизація. СТД – репрезентація / В. П. Гмирко. – Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2010. – 314 с.
6. Галаган В. І. Кримінальний процес України : навч. посіб. / Басиста І. В., Галаган В. І., Удовенко Ж. В. – К. : Центр учбової л-ри, 2010. – 352 с.
7. Гнатенко В.С. Межі доказування у кримінальному провадженні автореф. канд.

юрид. юаук. 12.00.09. /В.С. Гнатенко/ Кри-
вий Ріг. 2017 – 21с.

8. Заклюка А.В. Докази та доказування
на стадії досудового розслідування автореф.
канд. юрид. юаук. 12.00.09. / А.В. Заклюка /
Запоріжжя. 2016.- 21с.

9. Капліна О.В. Кримінальний про-
цес України: підручник / О.В. Капліна,
Ю.М. Грошевой, О.В. Шило. – Х. Юрид. уні-
верситет. 2013. – 820с.

10. Міхеєнко М. М. Науково-практич-
ний коментар Кримінально-процесуального
кодексу України / М. М. Міхеєнко, В. П. Ши-
біко, А. Я. Дубінський. – К. : Наукова думка,
1997. – 410 с.

11. Нор В. Т. Прокурорський нагляд в
Україні [Текст] / В. Т. Нор//. – Львів : Тріада-
плюс, 2015 – 280 с.

12. Сибилева Н. В. Допустимость дока-
зательства в советском уголовном процессе /
Н. В. Сибилева//. – К., 1990. – 90 с.

13. Стахівський С.М. Теорія і практика
кримінально-процесуального доказування :
монографія /С.М. Стахівський – К. КНУВС.
2005. – 272с.

14. Старатов В.М. Криміналістична
теорія пізнавальної діяльності / В.М. Стра-
тонов//. –Херсон. Видавництво Херсонсько-
го державного університету. 2009. – 440с.

15. Тертишник В. М. Гарантії істини та
захисту прав і свобод людини в криміналь-
ному процесі / В. М. Тертишник//. – Дніпро-
петровськ : Дніпр. державний ун-т внутріш-
ніх справ, 2002. – 350с.

16. Толочко А. Н. Судебный приговор и
его мотивировка / А. Н. Толочко//. – К., 1991.
– 90 с.

17. Шило О.Г. Теоретико прикладні
основи реалізації конституційного права
людини і громадянина на судовий захист у
досудовому провадженні в кримінальному

процесі України / О.Г. Шило//. – Харків. :
Право. 2011. – 472 с.

18. Удалова Л.Д. Кримінально-процесу-
альні гарантії діяльності адвоката / Л.Д. Уда-
лова, С.Л. Савицька//. – Київ : КНТ. - 2014.
– 169 с.

stupytskyi.m@gmail.com

**COLLECTION OF EVIDENCE DURING
MILITARY ACTIONS INDICATING
THE COMMITMENT OF A CRIMINAL
OFFENSE BY RUSSIA**

Russia's military aggression against the
Ukrainian state went beyond the framework
of international law. Having carried out the
attack, Russia occupied territories, committed
crimes against the civilian population. Russia
is conducting military operations, destroying
cities, towns, and infrastructure. Practice has
identified several problems related to record-
ing Russia's criminal and illegal activities. The
article examines theoretical and practical is-
sues of the institute of evidence in criminal
proceedings. The criminal process is struc-
tured in such a way that the truth must be es-
tablished on the basis of proving a criminal of-
fense. The theoretical provisions of the classi-
fication and procedural collection, recording,
and evaluation of factual data are analyzed.
The theoretical problems of procedural con-
solidation of evidence after the use of Russian
aggression during investigative (detective) ac-
tions are identified, and recommendations are
provided regarding the optimization, speed,
and impartiality of the recording of evidence.
Improvements to criminal procedural legisla-
tion are proposed.

Keywords: evidence, proof, investigator,
prosecutor, judge, prosecution, defense, pre-
trial investigation, trial, verdict.